

ANNA ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Β'

ΤΑ ΑΛΛΗΛΩΒΟΡΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"
Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑ 2004

Εισαγωγή

ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ συναντήσαμε για πρώτη φορά τήν αλληγοροβρά ως οικογενειακό φαινόμενο· μάθαμε για παράδειγμα ότι ο Κρόνος έτρωγε τά παιδιά του, γιά νά παραμείνει αιώνια στό θρόνο του, ώς τήν ημέρα πού τού ξέφυγε ο Δίας. Σέ Κλασσικά εικονογραφημένα καί εξωσχολικά ανάγνωσματα ποιήλια, διαβάζαμε αργότερα ότι ο νέος πατέρας τών θεών, έπειδή φοβόταν πώς μιά μέρα θά τού αφαιρούσε τήν εξουσία κάποιο από τά άγέννητα παιδιά του, καταβρόχθισε ζωντανή τήν έγκυμονούσα έρωμένη του Μήτιδα καί έτσι γεννήθηκε ή Άθηνά, θεά τής σοφίας, βγαίνοντας -πάνοπλη- από τήν κεφαλή τού πατρός της.

Μάθαμε επίσης ότι ή Γαία, αφού αναδύθηκε από τό Χάος, γέννησε πρώτα τόν Ουρανό, καί άφραυ ένώθηκε μαζί του, γέννησε τούς Τιτάνες, τίσ Τιτανίδες καί τούς Κύκλωπες. Ότι ο Κρόνος έννούχισε τόν πατέρα του μέ τή βοήθεια τής μητέρας του Γαίας -καί ταυτόχρονα συζύγου καί μητέρας τού Ουρανού- καί άμέσως μετά, κατακρήμνισε στά Τάρταρα τά άδέρφια του, τούς Έκατόγχιρες καί τούς Κύκλωπες, πού μόλις είχε άπελευθερώσει από τή φυλακή, όπου τούς είχε ρίξει κάποτε όλους μαζί ο πατέρας τους, ο Ουρανός.

Όταν από τούς θεούς περάσαμε στους ήρωες, διαβάσαμε τήν ιστορία τού οίκου τών Άτρείδων, πού έδωσε στους Έλληνες περιώνυμα τέχνα, τόν Άγαμέμνονα καί τόν Άτρέα: κάποτε ο Άτρέας είχε προσφέρει μαγειρεμένη τή σάρκα τών τριών παιδιών του στόν άδερφό του Θυέστη, γιά νά τόν εκδικηθεί πού κοιμήθηκε μέ τή γυναίκα του.

Ο πρόγονος τών Άτρείδων, ο Τάνταλος, βασιλιάς τής Φρυ-

γίας πού μολοντί θνητός δειπνούσε μέ τούς θεούς τού 'Ολύμπου, έσφαξε -λένε- κάποτε, κατατεμάχισε και μαγείρεψε τόν γιό του Πέλοπα, τόν όποιο και προσέφερε στους θεούς ως γεύμα. 'Η καταδίκη του σέ αιώνια στέρηση και νηστεία, τό μαρτύριο τού Ταντάλου, διασώθηκε ως έκφραση παρομιώδης ανά τούς αιώνας. Στή Νέκυια, κατά τήν κάθοδο τού 'Οδυσσέα στον 'Αδη, ό 'Όμηρος περιγράφει τήν ασίγαστη δίψα και πείνα του, καθώς έσκυβε αδιάκοπα πρós τό χειλος μιός δροσερής λίμνης, χωρίς ποτέ νά μπορεί νά πιεί, γιατί τά νερά τραβιόντουσαν μακριά του. Ούτε και νά φάει, γιατί τά δέντρα απομάκρυναν τά φορτωμένα κλαδιά τους, μόλις άπλωνε τό χέρι του.

'Η ιστορία τού πατροκτόνου Οιδίποδα, βασιλέα τής Θήβας, πού σκότωσε τόν πατέρα του Λάιο και παντρεύτηκε τή μητέρα του 'Ιοκάστη, διδασκόνταν ως τραγικό παράδειγμα τής αυτειδητής ύβρεως ενός μυθικού ήρωα, πού έπέσυρε τόσα δεινά στον οίκο του και στην πόλη του. Δέν νομίζω όμως, ότι όντως κατανουούσαμε -χωρίς τή βοήθεια των δασκάλων μας- το γιατί ήταν τόσο φρικαστικές οι πράξεις του. 'Ο μύθος, γιά μιάς, λειτουργούσε σάν παραμύθι, στή σφαίρα τής φαντασίας.

Αναφέρομαι σκόπιμα έδω σέ εικόνες ένδο-οικογενειακής αλληγοβορᾶς και συνουσίας, θεωρώντας -άνεκαθεν- ότι έκτός οικογενείας οι ίδιες έννοιες αποβάλλουν μέγα μέρος τού άπειλητικού χαρακτήρα τους. Πίστευα παιδιόθεν ότι ό Κύκλωπας πού καταβρόχθισε, ξεκοκαλιζόντας τους μπροστά στα μάτια του, τούς δύσμοιρους συντρόφους τού 'Οδυσσέα, δέν ήταν παρά ένας έξωγενής κίνδυνος, ένα έξωτικό θηρίο, πού δέν θά συναντούσε άσφαλώς κανείς ποτέ στή ζωή του, άν δέν πήγαινε νά χαθεί γιά χρόνια ολόκληρα στους μαύρους ώκεανούς, σάν τόν Ροβινσώνα Κρούσο.

¹ 'Οδ. XI, 582 κ.έ. 'Η δόναμη τής εικόνας πέρασε και σέ άλλες γλώσσες: ή έκφραση το tantalize, γιά παράδειγμα.

Κανιβαλισμός και αίμομιξία, δύο φαινόμενα πολυσυζητημένα από τούς έθνολόγους, πού δέν ήταν ώστόσο καθόλου βεβαρημένα όταν πρωτογνωρίσαμε τούς μύθους. Δέν άνήκαν στον ύπαρξό κόσμο. 'Αποτελούσαν ένα -τρομακτικό ως επί τό πλείστον- άφηγηματικό επεισόδιο τής Μυθολογίας, μιά κατεξοχήν οικογενειακή υπόθεση τού πολυτάραχου βίου θεών και ανθρώπων.

Φαίνεται πώς τά παιδιά δέν άπειλούνται από τή μυθική άγριότητα. Μάλιστα, εξειδικευμένες μελέτες ύποστηρίζουν² πώς τά μικρά παιδιά κατανουούν καλύτερα από τούς ένήλικες τό χαρακτήρα των τραγικών συγκρούσεων, γνωρίζοντας ένδόμυχα τήν τεράστια ψυχική απόσταση μεταξύ πράξης και φαντασίας.

Βέβαια, όταν πρωτομάθαμε τή λέξη κανιβαλισμός, έχοντας διδαχθεί ήδη στό σχολείο τούς άρχαιοελληνικούς μύθους, άποδώσαμε αθάσητα τό νόημα της στίς άγριότητες των ήθαγών τού Νέου Κόσμου αυτοί ήταν γιά μιάς οι κανίβαλοι, πράγμα πού παραδόξως έπαληθεύεται μόλις αναζητήσει κανείς τό αντίστοιχο λήμμα σέ λεξικά³ και έγκυκλοπαίδειες. Δέν μιάς άφούρουσε καθόλου αυτή ή πράξη, ούτε έμάς, αλλά ούτε και τούς άρχαίους ήμων προγόνους.

Τήν ίδια εποχή μιάς διδάξαν ότι οι άρχαιοελληνικοί μύθοι είναι οι ώραιότεροι, οι πλουσιότεροι τού κόσμου. Είναι αλήθεια ότι δέν θυμάμαι νά έχω άμφισβητήσει ποτέ τό αξίωμα αυτό. Κι άς περιείχε τόσα άτσαπα. Ούτε μπορώ νά άνακαλέσω κάποιο άνοίκειο αίσθημα μπροστά στίς άγριότητες τής εποχής των θεών και των ήρώων. Πατροκτονίες, αίμομιξίες, παιδοκτονίες, άνθρωποφαρίες, όλα συνυπήρχαν έξαίσια. Γιατί στό μύθο

² Bruno Bettelheim, *The Uses of Enchantment*, University of Chicago Press, Σικάγο 1972.

³ Κανίβαλος είναι ό ίθαγενής κάτοικος τής Καραϊβικής.

ἀναγνωρίζουμε ὅλοι μας ἐνδόμυχα μιά κοσμογονική δύναμη καί συνεπῶς τοῦ συγχωροῦμε πολλά, μὲ τὴ δυνατότητα τῆς ἀφαιρέσεως, ἐνῶ στὸ παραμῦθι – παιδαγωγικὴ ἱστοριοῦλα τοῦ οἴκου μας – τὰ ἴδια φαινόμενα τὰ θεωροῦμε ἄτοπα, δὲν τὰ ἀνεχόμαστε. Τὸ ἄτοπον μᾶς προκαλεῖ φρίκη μόνον ἐφόσον ἔρθει κοντά μας.

Οἱ ἔθνολογοὶ τονίζουν ὅτι ἡ ἀνθρωποφαγική πράξις εἶναι στὴν οὐσία πράξις ἐνσωμάτωσεως, πιστεύουν ὅτι συμβολικά τρώμε κάποιον ἢ κάτι ποῦ θέλουμε νὰ οικειοποιηθοῦμε. Χρησιμοποιοῦνται ἄραγε ἡ κανιβαλιστικὴ μεταφορὰ στὴ μυθολογία, ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ ἡ πράξις καθεαυτὴ θεωρεῖται ὄχι μόνον ἀνεπιθύμη ἀλλὰ καὶ βάρβαρη; Οὐσιαστικά, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Κρόνος δὲν τολμοῦσε νὰ φάει στ' ἀλήθεια τὰ παιδιὰ του τὰ κατὰπινε ἀμιάσητα, ὅπως ὁ Λόκος τὰ ἐπιτὰ κατσιακάκια, ἀφήνοντας τὸ ἐνδεχόμενο τῆς ἀναγέννησής τους.

Οἱ κανίβαλοι εἶναι ἄγριοι. Ἡ ἀπόρριψη τῆς πράξεως ἐπιτρέπει τὴ φανταστικὴ τῆς ἀναδίπλωσε καὶ ἄνθησε, ποῦ διέπεται ἀπὸ τοὺς ἴδιους κανόνες, ὅπου συνήθως «τρώγεται» – ἀναφέρω ἓνα πολυσυζητημένο παράδειγμα – ὅ,τι εἶναι ἐρωτικὰ ἐπιθυμητό. Ἔτσι, ἡ ἀπόρριψη τῆς ἀνθρωποφαγίας στὴν παραγωγικὴ ἀγριότητα, στὴ συλλογικὴ ἀνθρώπινη προϊστορία ἢ σὲ κόσμους χαμένους, μᾶς ἐπιτρέπει τὴν προσέγγισή τῆς στὴν ἀτομικὴ πρωτοϊστορία τοῦ καθενὸς μας. Μὲ τὰ παιδικὰ παραμύθια, τὴν Κοκκινισκαυφίτσα καὶ τὸν Κοιτορφεβιούλη, ἔχουμε μεταθέσει τοὺς μαχηρνοὺς κόσμους τῶν κανιβάλλων στὸν παρελθόντα κόσμον τῶν παιδικῶν μας χρόνων ἢ στὸν κόσμον τῶν παιδιῶν μας, ποῦ σίγουρα δὲν αἰσθάνονται ὅπως οἱ ἐνήλικες μπροστά στὴν ἀπαγορευμένη τροφή.

Ἡ τροφή – γιὰ ὅλους τοὺς πολιτισμούς – εἶναι ἓνα κεφάλαιο γεμάτο ἀπαγορεύσεις, ὅπως βέβαια καὶ ἡ σεξουαλικὴ ἰσχύς, μὴ μπορεῖ νὰ πρόκειται γιὰ διαφορετικοῦ τύπου ἀπαγορεύσεις, ἀναλόγως μὲ τὴ θρησκεία καὶ τὸν τόπο, πάντως ὑπάρχουν πα-

ντοῦ, διαπιστώνονται σὲ ὅλες τῆς ἐποχές, σὲ ὅλα τὰ μήκη, σὲ ὅλα τὰ πλάτη.

Οἱ ἀνθρωπολόγοι παρατηροῦν τὴν καθολικὴ μυθικὴ ἰστορία ἀνάμεσα στὴ σεξουαλικὴ πράξι καὶ στὸ φαγητό μὲ ὅλες βέβαια τῆς ἀντιθέσεις καὶ διακρίσεις ποῦ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε: ἀφενὸς ἡ ἀνθρωποφαγία, στῆς κοινωνίες ὅπου παρατηρεῖται, ἀποτελεῖ δημόσια τελετὴ. Ἐνῶ ἡ ἐρωτικὴ πράξις, παράνομη καὶ μὴ εἶναι ἰδιωτικὴ, μυστικὴ, δὲν εἶθισται νὰ βιώνεται ἐνώπιον τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Μαρτυρίες μισθοφόρων, χρονικά ἱεραποστολῶν, ἔθνο-ιστορικὲς μελέτες ποῦ παρουσιάζουν τοὺς ἀνθρωποφάγους Ἰνδιάνους στοὺς Δυτικοευρωπαϊκούς ἀναγνώστες τους, ἀποτελοῦν τῆς πηγῆς τῆς κανιβαλικῆς φιλολογίας. Ὅλοι τους, Ἰησουῖτες πατέρες, Νορμανδοὶ διερμηνεῖς ἢ ἔμποροι, μιλώντας γιὰ τοὺς βάρβαρους κανιβάλλους ποῦ συνάντησαν οἱ ἴδιοι ἢ ὁ περίγυρός τους, μεταφέρουν τὸ δέος τους ὅταν διαπίστωσαν πῶς, αἴφνης, στὸν Νέο Κόσμον, γίνονται πραγματικὸτητα οἱ μύθοι τῶν Σκυθῶν, τῶν Λαιστρυγόνων ἢ τοῦ Κύκλωπα. Καὶ περιγράφουν ὀργαστικὲς τελετὲς σφαγῆς, τεμαχισμοῦ καὶ βορᾶς τῶν νικημένων ἐχθρῶν κάποιων γειτονικῆς φυλῆς.

Οἱ γνωστότεροι μελετητὲς θεωροῦν τὸν κανιβαλισμὸ ὡς μὲ μίαν πολυσύνθετὴς ἱεροτελεστίας, ποῦ συνήθως ἔχει σχέση μὲ τὴ λατρεία τῶν νεκρῶν. Τὴ μεταβίβαση τῆς δύναμης τοῦ θύματος στοὺς ζῶντες, πρὸς τὴν τιμὴν τῶν προγόνων. Ἔτσι, στῆς ἀνθρωποφαγικῆς κοινωνίας, τὸ φαινόμενο ἀποτελεῖ θεσμό, θρησκευτικὸ καθήκον τῶν μελῶν τους. Ἐνῶ ἡ αἰμομιξία ἀποτελεῖ παραβίαση τῶν θεσμῶν τῆς συγγένειας. Αὐτόπτες μάρτυρες κανιβαλιστικῶν τελετῶν ἀναφέρουν ὅτι, συνήθως, ὑποχρεώνεται κανεὶς νὰ φάει ἀνθρώπινη σάρκα ἢ νὰ γευτεῖ τὸ αἷμα, ὅταν συμμετέχει στὰ ταφικὰ ἔθιμα τῆς φυλῆς του, στὰ ὁποῖα συμμετέχουν ὅλοι φυσικά, ἀπὸ τὰ βρέφη καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ ἕως τοὺς πιὸ ἡλικιωμένους καὶ ἀνήμπορους.

Ἡ ἀπαγόρευση τῆς αἰμομιξίας ὥστόσο εἶναι πανανθρώπινη, χωρίς νά ἴσχυσε ποτέ τό ἴδιο καί γιά τόν κανιβαλισμό. Τού- λόχιστον μέχρι πρότινος ὑπῆρξαν πολλές θεσμικά ἀνθρωποφα- γικές κοινωνίες, ἐνῶ ἀντιθέτως εἶναι ἐντελῶς ἀδιανόγητῆ ἡ ὑπαρ- ξῆ μιᾶς κοινωνίας θεσμικά αἰμομικτικῆς. Ἔτσι, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν καταγραμμένα καί τά δύο φαινόμενα, παρατηρεῖ- ται ὅτι ὁ κανιβαλισμός ἀποτελεῖ θεσμικό καθῆκον. ἐνῶ ἡ αἰ- μομιξία μέγιστη παρέκκλιση.

Πέρα ἀπό τόν λεγόμενο περιστασιακό κανιβαλισμό, ὅπως τόν ἀποκαλοῦν οἱ κοινωνιολόγοι, πού ἐμφανίζεται σέ περιπτώ- σεις πολέμου, λιμοῦ, ἔνδειας καί ἀκραΐων γενικά συνθηκῶν σέ ὄλεθρον ἀνεξαιρέτως τίς κοινωνίες, ὅπου κυριαρεῖ ἡ πρωταρχι- κή, ζωτικῆ ἀνάγκη τῆς τροφῆς, τό θέμα σήμερα δέν ἀναβιώνει στήν πράξη, παρά μόνο σέ παθολογικές καταστάσεις καί σέ χοληγουντιανές ὑπερπαραγωγές. Ὡστόσο, ἐξακολουθεῖ νά γοητεύει τό χῶρο τῆς καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης, ὡς συμβολικῆ μοθικῆ σκέψῃ καί ἐξετάζεται ἀσφαλῶς ὡς ἐνόρμηση ἀπό τίς ἀντίστοιχες ἐπιστῆμες – ἀνθρωπολογία, ψυχιατρική καί ψυχα- νάλυση. Ἡ θεωρία μάλιστα τῆς σεξουαλικότητας, πού ἀνέπτυξε ὁ Φρόυντ, διακρίνει τρία κυρίως στάδια στίς ἐνορμήσεις τῶν μικρῶν παιδιῶν, τό στοματικό(ῆ κανιβαλιστικό), τό πρωκτικό καί τό γεννητικό, πού ἐξελλίσσονται διαδοχικά στά πρώτα χρό- νια τῆς ζωῆς μας.⁴

Ὁ συσχετισμός τροφῆς καί συνουσίας δέν παύει ὥστόσο νά λειτουργεῖ πάντοτε καί παρατηροῦμε –μέσα ἀπό ἀλλεπάλλη- λα παραδείγματα τῆς μυθικῆς σκέψῃς– ὅτι, ἐφόσον ἐκδηλώνε- ται ἐπιθυμία ἀλληλοβορᾶς, διαπιστώνεται συνήθως καί παρᾶλ-

⁴ Freud, *Pulsions et destins des pulsions*, P.U.F., Παρίσι, 1993 [Μεταψυχολογία, μετφ. J. Laplanche καί J.B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1968]. Τό πρωτότυπο στά γερμανικά: *Die Verdrängung, Gesamtelte Werke*, X, 1915, σ. 264-303.

ληγή ὑπαρξῆ (αἰμο)μικτικῶν τάσεων. Ἡ καθημερινή γλώσσα μᾶς βοηθεῖ πολύ στήν κατανόηση τοῦ φαινομένου περὶ ὄργανα πού ἀκούσαμε πρῖν ἀπό τήν ἐποχῆ τῆς σεξουαλικῆς παρενό- χλησης, τοῦ τύπου: *μπαρμπουνάρα μου, θά σέ ξεκοκαλίω, ἔνα μανουλι, νά τό πιεῖς στό ποτήρι, χασαπάκι, πιάσε τό μπουῦτι τῆς κυρίας, ἔνα μανουλιμάνουλο, καθόταν καί τῆ χαλαδάδιαζε, πῶς θά γίνει νά φᾶμε τῆ μικρή, κ.λπ.* Ὅπως καί ὄλες οἱ τρυ- φερές «ἀπειλές», πού ἐκφέρονται ἀπό οἰκεῖους καί συγγενεῖς πρὸς μεϊράκια καί μωρά, πού τίς ἀπολαμβάνουν συμμετέχο- ντας στή γενικῆ θυμηδία: *τώρα θά σέ φάω, τώρα σ' ἔπιασα καί θά σοῦ φάω τῆ μύτη, τόν ποτό, κ.λπ., ἀρνάκι πουλιῶ, ἀρνάκι τρυφερό, καί θυμώμαστε ὄλοι γελαστά πρόσωπα, τσιφίδες καί στιγμές οἰχογενειακῆς εὐτυχίας.*

Ἀς ἔρθουμε τώρα στά μαγικά παραμύθια (ἢ μυθικά), ὅπου ἄ πράγματα παραδίδονται κάπως διαφορετικά. Ὑπενθυμίζω ἔτι στόν πρώτο τόμο αὐτῆς τῆς σειρᾶς, στίς *Παραμυθοκῶρες*, ἔγχαμε καταστήσει σαφῆ μιᾶ βασικῆ διάκριση μεταξῶ μύθου καί παραμυθιοῦ. Ὁ μύθος εἶναι λατρευτικό ἀντικείμενο, ἀπο- τελεῖ κομμάτι ἀναπόσπαστο τῶν θρησκευτικῶν λαϊκῶν δοξα- σιῶν, πρῖν καί πέρα ἀπό τήν ἐφεύρεση τῆς ἐπιστημονικῆς σκέ- ψῃς. Στούς μύθους πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι ἀνέκαθεν. Ἐνῶ τό παραμύθι ψεύδεται, τό διακηρύσσει περίτρανα καί δέν ἐπιδιώ- κει νά πείσει κανέναν γιά τό ἀληθές τῶν λόγων του. Ἦταν καί δέν ἦταν, ἀρχίζουν πολλά παραμύθια γιά νά περιγράψουν συ- νήθως μιᾶ ρεαλιστικῆ σκηνή: *ἔνας βασιλιάς μέ δυό γιους, μιᾶ μάνα μέ τρεῖς κόρες, κ.ο.κ.* Ὁ παραμυθᾶς ἐπιμένει, σέ κάθε ἀφήγησῃ, πῶς δέν πρέπει νά τόν παίρνομε στά σοβαρά:

ἤμουνα κι ἐγὼ ἐκεῖ

κι ἔφαγα μιᾶ σούβλα φακῆ

κι ὅσο περνᾶει στή σούβλα ἡ φακῆ,

τόσο νά πιστέψετε κι ἐσεῖς τήν ἱστορία αὐτή.

Τό ψέμα τους μάς επιτρέπει νά ἀκούμε τά παραμύθια χωρίς λογικές ἀπορίες, χωρίς ἐπιφύλαξη πρὸς οτιδήποτε τὸ ἀνήκουστο, ὅσο τερατώδες κι ἂν μάς φαίνεται. Ἀνθρωποφάγοι, δράκοι, αἰμιμίκτες, μητροφάφοι, πατροκτόνοι, φίλοι μας ὅλοι τους. Δέν ὠφελεῖ νά ξερεῖ κανεὶς ἂν στὴν πράξη ὄντως ὑφίστανται, χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὸ παραμύθι ἄλλα αὐτιά καὶ ἄλλα μάτια γιὰ νά φανταστατοῦμε καὶ νά ἀναπλάσσουμε τὰ πρόσωπά του καὶ μέ τῆ μυστικῆ αὐτῆ διεργασία, μένουν μέσα μας ὡς μυθικοὶ ἥρωες, κτῆμα ἑσασί.

Ἡ μεγάλη σύγχυση πού ἐπικρατεῖ σήμερα σχετικὰ μέ τὴν ἀπαιτούμενη ἀπὸ τοὺς ἀναγκῶστες πλέον-ἀγνόητα καὶ ἀλήθεια τοῦ παραμυθιοῦ, βασιζέται στὸ ἐξῆς ἀνιστόρητο ἀξίωμα: τὰ παραμύθια εἶναι γιὰ τὰ παιδιὰ. Ἐνῶ εἴμαστε σέ θέση νά γνωρίζουμε ὅτι, πρὶν ἀπὸ τὸ θρίαμβο τῆς τηλεόρασης, τὰ παραμύθια τὰ ἔλεγαν στίς μαζώξεις τῶν ἐνηλίκων, στὰ νυχτέρια, στὰ πανηγύρια, στὰ σπῆτα τὸ χειμῶνα, σέ ὅλα τὰ μέρη ὅπου σίγουρα κατοικοῦσαν καὶ παιδιὰ, πού μισοκοιμισμένα ἀκούγανε λάθρα -ὥστόσο τὰ παραμύθια δέν ἀπευθύνονταν ποτέ εἰδικὰ σέ παιδικὸ ἀκροατήριο πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄδερφούς Γκριμ (Grimm), δηλαδή μέχρι πρὶν ἀπὸ ἕναν αἰῶνα.

Ἡ λογοκρισία, πού συναντᾶται στίς δημοσιευμένες συλλογές τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν τοῦ 19ου αἰῶνα, δέν πλήττει εὐτυχῶς ιδιαίτερα τὸ ἐλληνικὸ παραμύθι. Ἡ ἀντίδραση ὅμως τῶν σύγχρονων εἰδημόνων (ψυχολόγων καὶ μὴ) στὴν παραμυθιακὴ ἀγριότητα βασιζέται πάντα στὸ ἐπιχείρημα τῆς διαστρωφῆς κάποιου ὑποτιθέμενου παιδικοῦ ἀκροατηρίου. Πρόβλημα πού ἀπασχόλησε στὴν ἐποχὴ τους καὶ τοὺς ἀδερφούς Γκριμ, οἱ ὁποῖοι -παρόλη τῆ φιλολογικῆ τους ἐντιμότητα- στίς ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις τοῦ ἔργου τους ἀφαίρεσαν σταδιακὰ ὅ,τι ἔκριναν πὼς μπορούσε νά ταραξεῖ τὴν παιδικὴ ψυχὴ. ἦτοι βία, σέξ καὶ τρῶμο. Ἔτσι ἡ συλλογὴ τους, μέ τίτλο *Παραμύθια τοῦ οἴκου καὶ τοῦ παιδιοῦ*, μετέθεσε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία

τίς λαϊκές ἀφηγήσεις ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο, στὸν ἀστρικὸ κόσμον τῶν παιδικῶν δωματιῶν, ὅπου καὶ τίς γνωρίσαμε.

Στὴν Ἑλλάδα, δέν ὑπῆρξε μέχρι στιγμῆς ιδιαίτερη προσοχομογὴ τοῦ προφορικοῦ λόγου στὸν γραπτὸ. Τὰ παραμύθια δέν ἀποτελέσαν ποτέ εἶδος ἀξιο πρὸς ἀνάπλαση, ὑπῆρξαν παντοτε δευτερεύουσα ἐπιλογὴ τῶν πατέρων τῆς λογογραφίας καὶ τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας γενικότερα. Ἔτσι -τύχη ἀγαθὴ- διαθέτομε σήμερα ἕνα ὕλικὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον πρωτογενές, μέ ἀφηγήσεις ἄμεσες, πολὺ κοντὰ στὸν προφορικὸ λόγο, χωρίς ιδιαίτερο λογοτεχνικὸ καλλωπισμό.

Στὸν τόμον αὐτὸ παρουσιάζουμε ὅλους τοὺς καταγραμμένους παραμυθιακοὺς τύπους στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα, πού ἐμπεριέχουν ἐπεισόδια ἐνδο-οικογενειακοῦ κανιβαλισμοῦ καὶ αἰμομιξίας. Οἱ τύποι αὐτοὶ εἶναι καὶ διεθνεῖς τίς περισσότερες φορές, μέ κάποιες ἀποκλίσεις πού ἀπαντῶνται κυρίως στὴ νουτιανατολικὴ Μεσόγειο.

Ἡ ἱστορία τῆς Σταχτοπούτας (AT 510A),⁵ ἡ προϊστορία τῆς μάλλον, τὸ πὼς ἡ ἡρώδα ἔφτασε νά ὀφρανεῖται καὶ νά ὑποφέρει στὰ χέρια τῆς κακιαῆς μητριᾶς τῆς, ἀποτελεῖ μίαν ἐλληνικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μύθου, πού ἀρχίζει συνήθως -στίς παραλλαγές τῶν Γκριμ καὶ τοῦ Περρώ (Perault)- μέ τὴ νεαρή κόρη νά ζεῖ δυστυχισμένη μέ τίς κακὲς ἀδερφές καὶ τὴν τυραννικὴ μητριὰ τῆς.

Στὴν Ἑλλάδα ὅμως, ὅπως καὶ στίς ἄλλες Βαλκανικὲς χώρες ἢ στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο, γνωρίζουμε μίαν Σταχτοπούτα ἐντελῶς διαφορετικὴ, ὑπεύθυνη γιὰ τὴν ὀρφάνια τῆς καὶ τὴν κακοπέρασὴ τῆς, ἐφόσον στάθηκε ἡ αἰτία τοῦ θανάτου τῆς μητέρας τῆς. Μαθαίνουμε ἀπὸ τίς ἐλληνικὲς παραλλαγές ὅτι τρεῖς κόρες, ἕνα βράδου, εἶχαν βάλει στοίχημα γένεθοντας μέ τὴ μάνα τους, πὼς, ὅποιος τὸ νῆμα σπᾶσει στὸ γνέσιμο, θά τὴ σκοτώ-

⁵ Ἄννα Ἀγγελουπόουλου, *Ἑλληνικά Παραμύθια*, Α', Παραμυθοκάρτες, ἱεβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», Ἀθῆνα 1990.

σουν και θά θά τή φάνε. "Η θά τή μεταμορφώσουν πρώτα σέ άγελάδα και ύστερα θά τή φάνε. "Έτσι τά τρία κορίτσια, όταν έσπασε τό νήμα τής μάντζ τους (πού ήτανε ή πιό ήλικιωμένη και κουρασμένη) τρεις συνεχόμενες φορές, τήν έσφαξαν και τήν έφραγαν. Μόνο ή Σταχτοπούτα δέν ήθελε άπ' αυτό τό κρέας θρηνηύσε και κυλιότανε στίς στάχτες. Μάζεψε τά κόκκαλα τής μάντζ της και τά έθαψε. Κάθε μέρα πήγαινε, έκλαιγε και τά λιβάνιζε. "Αργότερα, μετά τά σαράντα, ή ηρώιδα βρήκε μέσα στίς στάχτες τά τρία χρυσά φουστάνια και τά φανταχτερά γοβάκια, πού φόρεσε γιά νά κατακτήσει τόν πρίγκιπα.

"Η Κουλοχέρα (ΑΤ 706)⁶ είναι μία ιστορία μέ τεράστια διάδοση στήν Εύρώπη, όπου συνήθως ό πατέρας τής ηρώιδας τήν παντρεύει μέ τόν διάβολο και τής κόβει τά χέρια γιά νά μήν μπορεί νά σταυροκοπιέται μπροστά του. Στόν ελληνικό οικότυπο, ό ίδιος ό πατέρας έπιθυμεί νά παντρευτεί τήν κόρη του, ή όποία κόβει μόνη της τά χέρια της, γιά νά μήν μπορεί νά τήν πάρει γυναικα του.

Αιμομικτικές τάσεις έχει και ό πατέρας τής Ξυλομαρίας (ΑΤ510Β) ή Τομαρούς, πού άποτελεί έναν έλληνο-βαλκανικό οικότυπο τής γνωστής Peau d'Asne του Περρώ. Η κόρη παραγγέλνει στόν πατέρα της -πέρα από τά περιφημα τρία μαγικά φουστάνια μέ τά χρώματα του ουρανού, του κάμπου και τής θάλασσας- ένα ξύλο, στό όποιο νά μπορεί νά μπει άνθρωπος μέσα, αλλά χωρίς νά φαίνεται από πού άνοίγει κι άπό πού κλείνει. Έτσι ή ηρώιδα κλείνεται μέσα στό ξύλο και φεύγει. "Όπου πάει ή Ξυλομαρία, τήν παίρνουν στό κατόπι τά παιδιά κι ό κό-

⁶ Εκτενέστερα στοιχεία γιά τά παραμύθια αυτά μπορεί νά βρει ό άναγνώστης στόν κατάλογο τών παραμυθιών, του όποιου έχουμε δημοσιεύσει μέχρι στιγμής τρεις τόμους: Α. Άγγελουπούλου-Αι. Μπρούσου. Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών (Γ. Μέγα. Κατάλογος ελληνικών παραμυθιών) ΑΤ 300-400. ΑΤ 400-500. ΑΤ 700-750. Ιστορικό Άρχείο Έλληνικής Νεολογίας, ΕΙΕ. Άθήνα 1994 και 1999.

σμος όλος, τής πετούν καρβαλίνες, τήν έξευτελίζουν όμως, μία μέρα, τό ξύλο τό άγοράζει ένα βασιλόπουλο, πού άνακαλύπτει τό μυστικό της, τήν έρωτεύεται και σμίγει μαζί της ύστερα από πολλές περιπέτειες.

"Ο Κουανούγων (ΑΤ 311) παίρνει μία μορφή άρκετά ιδιότυπη στήν Ελλάδα. "Ένας φτωχός χωρικός δίνει τή μία μετά τήν άλλη τς τρεις κόρες του σ' έναν πλούσιο άφέντη, χωρίς νά υποψιάζεται ότι πρόκειται γιά τόν διάβολο. "Ο γαμπρός κατουκεί στά καταθρόνια, κι εκεί οδηγεί τς τρεις νεαρές κόρες, τς όποιες ύποβάλλει στήν ίδια δοκιμασία: νά φανε ένα κομμάτι ανθρώπινο κρέας. Οι δύο πρώτες τό κρύβουν κάπου και προσποιούνται πώς τό έφραγαν. Τό κρέας όμως μιλάει και μαρτυρεί πού βρίσκεται (στά κεραμίδια, στό άποχωρητήριο, κ.λπ.). Έτσι ό Τρισκατάρατος σκοτώνει τς δύο κόρες. "Η τρίτη κόρη, όμως, δένε τό ανθρώπινο κρέας άπάνω στήν κοιλιά της κι έτσι, άπαντώντας στίς έρωτήσεις του διαβόλου, εκείνο δηλώνει πώς βρίσκεται στήν κοιλιά τής άφέντρας του. Τότε ό Άφέντης του λιάτω κόσμου, πού ό Dawkins⁷ παρομοιάζει μέ τόν Πλουτόνα, παντρεύεται τήν τρίτη κόρη. Η ηρώιδα, μετά τό γάμο, άναπαίνει κι έλευθερώνει τς άδερφές της, κλέβοντάς του τό κλειδί πού άνοίγει τήν άπαγορευμένη κάμαρα.

"Αποσχίδα του Κουανούγωνα θεωρείται ό Τρίματος, πού άποτελεί οικότυπο μεσογειακό (δέν τόν βρίσκουμε καταγραμμένο σέ χώρες πέραν τής Άνατολικής Μεσογείου και τών Βαλκανίων).

Παρόμοιο ελληνικό παραμύθι πού έμπεριέχει, όπως και τά δύο προηγούμενα, τό μοτίβο τής άπαγορευμένης κάμαρας, είναι ό Κανβαλιός δάσκαλος (ΑΤ 884), ένας δρόκκος πού τρώει κοριτσάκια σέ ένα άγροτικό σχολείο, τόν όποιο φυσικά κανείς

⁷ R.M. Dawkins, «The Underworld Marriage», no 41, Modern Greek Folktales, Oxford University Press, Όξφόρδη 1953, σ. 259.

δέν υποψιάζεται. Ἡ ἀγαπημένη του, ἡ Μαριγούλα, πού δέν τήν τρώει, ὅπως ὅλες τίς ἄλλες ἀλλά τήν ταλαιπωρεῖ, τά βλέπει ὅλα αὐτά καί δέν τόν μαρτυράει. Φυλάει τό μυστικό του.

Ὅταν κάποτε ἡ ἡρώιδα παντρεύεται τόν γιό τοῦ βασιλιᾶ, ὁ ἀνθρωποφάγος δάσκαλος ἐμφανίζεται μπροστά της κάθε φορά πού πρόκειται νά γενήσῃ καί τῆς τρώει τά παιδιά, ἀλλά ἐκείνη δέν τόν μαρτυροῦσε ποτέ. Ἀφήνει τήν οἰκογένεια τοῦ ἄντρα της νά νομίσῃ ὅτι τά παιδιά τῆς τά τρώει ἡ ἴδια, γιατί εἶναι μάγισσα. Τέλος, ἀφοῦ χάσει τόν ἄντρα της (πού τήν ἐδιώξε) καί τά παιδιά της, ἡ Μαριγούλα ἀναγνωρίζεται γιά τήν ἐξαιρετική ἀφοσίωσή της στόν κανίβαλο δάσκαλο, πού ἀποφασίζει νά τήν ἀνταμείψῃ ἐπιστρέφοντάς της ζωντανά καί τά τρία παιδάκια της —μαζί μέ τίς σχολικές τους τσάντες, κατά τήν παραλλαγή ἀπό τή Χίο (τά εἶχε καταπιεῖ ἀμάσητα, κατά παράδοση)— καί στή συνέχεια ἐξοφανίζεται γιά πάντα, βυθίζεται σαφάντα ὀργιές κάτω ἀπό τή γῆ, καί τήν ἀφήνει νά ζήσει εὐτυχισμένη.

Ἄλλος μύθος οἰκογενειακῆς ἀλληλοβοηθίας εἶναι ὁ Ἀστερινός καί ἡ Πούλια (AT 450). Ἐδῶ εἶναι πεινασμένοι οἱ γονεῖς. Φτωχοί, μέ δύο μικρά παιδάκια, πού θυμίζουν στόν Dawkins τόν Φρίξο καί τήν Ἑλλη. Ἡ μητέρα τους, ἔχοντας μείνει χωρίς φαί, μαγειρεύει τό σπῆλος της καί τό τρώει μέ τόν ἄντρα της. Τό βρισκουν πολύ νόστιμο καί ἀποφασίζουν ἀμέσως νά φᾶνε καί τά παιδιά τους, πού τά φαντάζονται ἀκόμη νοστιμότερα. Ἐκεῖνα τρέπονται σέ φυγή γιά νά γλυτώσουν. Ὁ Ἀστερινός συνήθως μεταμορφώνεται σέ ζῶο, πού τό σφάζουν στό παλάτι κάποιου γειτονικοῦ βασιλιᾶ. Ἡ Πούλια παντρεύεται τό βασιλόπουλο, ὅταν ὅμως χάνει τόν ἀδερφό της, σκαφαλώνει σέ ἕνα δέντρο καί ἀπό ἔκει φεύγει, ἐκτοξεύεται μαζί του στό οὐράνιο στερέωμα. Τό φαινόμενο ὀνομάζεται καταστερισμός, δηλαδή καί τά δύο ἀδέρφη γίνονται ἄστρα, συνήθως ὁ Ἀγερηνός καί ἡ Πούλια.

Μέ τήν Ψείρα (AT 621+653) ἔχουμε τήν περιγραφή τῆς στενῆς σχέσης τοῦ βασιλιᾶ μέ τήν κόρη του, πού δέν θέλει νά τήν

παντρεύει. Ὁ βασιλιάς παίρνει μιὰ ψείρα ἀπό τά γένηα του, τή θρέφει, τή μεγαλώνει, ὥσπου γίνεται τεράστια, σάν βόδι. Ὑστερα, βάζει νά τή σκοτώσουν, ξεραίνει τό δέρμα της καί διακρύπτει πῶς ὅποιος βρεῖ τίνος ζῶου εἶναι αὐτό τό δέρμα, θά παντρευτεῖ τή βασιλοπούλα. Τό στοίχημα κερδίζει βεβαίως καί πάλι ὁ διάβολος, πού ὀδηγεῖ τήν κόρη στό ὑπόγειο παλάτι του καί τῆς ρουφᾷ τό αἷμα. Τῆ σώζουν δώδεκα παλικάρια, πού ἔχουν μαγικές ἱκανότητες: ὁ ἕνας βλέπει μακριά, ὁ ἄλλος ἀκούει τά πάντα, ὁ τρίτος τρέχει πολύ γρήγορα, κ.λπ. Σέ πολλές ἐκδοχές ὅμως ἡ βασιλοπούλα πεθαίνει μόλις σωθεῖ, γιατί τῆς ἔχει ρουφήξῃ ὁ Τρισκατάρατος ὅλο της τό αἷμα. Ἄλλοτε πάλι ἐπιστρέφει στό παλάτι τοῦ πατέρα της, ἀλλά οὔτε τώρα παντρεύεται, διότι δέν ξέρεי ποιόν ἀπ' ὅλα τά παλικάρια πού τήν ἔσωσαν νά πάρει, καί ἔτσι ζεῖ γιά πάντα μέ τούς γονεῖς της.

Ἡ Φερεντίνος, παρμιθὺ γωστό στούς εἰδικούς ὡς Ἡ μαγική φυγή ἢ ἡ κόρη τοῦ διαβόλου (AT 313), διηγεῖται τίς περπέτες ἑνός ὑποψήφιου γαμπροῦ πού πάει στόν Κάτω Κόσμο γιά νά βρεῖ νόφη. Ἐρωτεύεται συνήθως τήν κόρη ἑνός δράκου, ὁ ὁποῖος θέλει νά τόν φάει καί συνεπῶς τοῦ θέτει ἀδύνατα ζητήματα, γιά νά τόν ἐξολοθρεύσει. Ὅμως ἡ κόρη τοῦ δράκου (ἢ τοῦ διαβόλου), τόν βοηθᾷ νά τά λύσει καί ὕστερα τρέπονται μαζί σέ μαγική φυγή. Ὁ πατέρας της τούς καταδιώκει καί τούς ἀφήνει κατάρια, μόλις φτάσουν στό σπῆτι τοῦ γαμπροῦ καί τόν φιλήσει ἡ μάνα του, νά λησιμονήσῃ ἀμέσως τήν ἀγαπημένη του καί νά παντρευτεῖ μιάν ἄλλη. Τό ἐπεισόδιο αὐτό ἔχει παρομοιασθεῖ μέ τήν ἱστορία τῆς Μήδειας, πού βοηθᾷ τόν Ἴάσωνα νά πάρει τό χρυσόμαλλο δέρας καί ὕστερα φεύγει μαζί του κινηγημένη ἀπό τόν πατέρα της τόν Αἰήτη.

Ἄλλη δαιμονική γυναικα εἶναι ἡ Στρήγγλα (AT 315), γόνα ἢ βρικόλακας. Ἐνα ἀντρώγιο ἔχει μόνο ἀρσενικά παιδιά. Ἡ μάνα εὔχεται νά ἀποκτήσουν ἕνα κορίτσι, καί ἄς εἶναι καί στρήγγλα (δηλαδή δαίμονας ἢ βρικόλακας). Τό κορίτσι, ἤδη

από βρέφος, ρουφάει τό αίμα τῶν ἀλόγων ἢ τρώει τὰ ζῶα τῆς οἰκογένειας, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τελικά τοὺς ἴδιους τοὺς γονεὺς τῆς καὶ τοὺς ἀδερφοὺς τῆς, ὅλους ἐκτός ἀπὸ τὸν μικρότερο, πού φεύγει μακριά ἀπὸ τό χωριό, μαζί μέ τή μάνα του.

Μάνα καὶ γιὸς φτάνουν στό σπῆτι τῶν δράκων ὅπου ὁ μέν γιὸς τοὺς σκοτώνει ὅλους, ἔναν-ἔναν, ἐνῶ ἡ μάνα ἐρωτεύεται τὸν ἐποιοθιάνατο δράκο, πού γλύτωσε ἀπὸ τή σφαγή. Ἡ μάνα ἀποφασίζει νά ξεκάνει τὸν γιὸ τῆς γιὰ νά ζήσει μαζί μέ τὸν δράκο. Κι ὁ ἥρωας ὅμως φεύγει σιγά-σιγά μακριά τῆς· στό δάσος, ὅπου πηγαίνει καθημερινά γιὰ κυνήγι, γνωρίζει κι ἀγάπαι μιά νεράιδα, πού, ἀργότερα, θά καταφέρει νά τὸν γλυτώσει ἀπὸ τή δολοφονική ἐπίθεση τῆς μάνας του.

Στό τέλος, τρομερή εἶναι ἡ ἀντιπαράθεση τῶν δύο ἀδερφῶν, τῆς σφρίγγλας καὶ τοῦ ἥρωα, πού ξαναβρίσκονται στό ἐρημιμένο πατρικό τους σπῆτι. Ἡ σφρίγγλα ἀκονίζει τὰ δόντια τῆς πρῶτα τρώει τό ἄλογό του καὶ ὕστερα ἀπειλεῖ νά φάει καὶ τὸν ἴδιον. Καὶ θά τό εἶχε κατορθώσει, ἂν δέν τὴν ξέσκιζαν τὰ σκυλιά τοῦ ἥρωα τὴν τελευταία στιγμή. Ἡ δαιμονική τῆς φύση παλεύει μέχρι τέλους: μιά σταγόνα ἀπὸ τό αίμα τῆς πέφτει στή γῆ καὶ ἡ σφρίγγλα ξαναγεννιέται, ξανά καὶ ξανά, μέχρι πού ὁ τρίτος σκύλος τοῦ ἥρωα τὴν καταβροχθίζει δλόκληρη.

Ὁ γιὸς ἐπομένως, γιὰ νά ἐπιβιώσει, πρέπει νά ἀντιμετωπίσει τό λυσσαλέο μίσος τῆς μάνας του καὶ τῆς ἀδερφῆς του, πού ἀπειλοῦν νά τὸν ἐξοντώσουν ἢ καθεμία χωριστά (στὴν Ἑλλάδα γίνεται συμφορμὸς τῶν δύο ἐξχωριστῶν παραμυθῶν ΑΤ 315, Ἡ ἀπιστή ἀδερφή καὶ ΑΤ 590, Ἡ ἀπιστή μάνα). Ὁ γιὸς γλυτώνει χάρη στὴν ἐξωγενή παρέμβαση τῆς ἀγαπημένης του -στὴν ὁποῖαν ἀλλοστε ἀνίκουν καὶ τὰ σκυλιά του— πού τοῦ προσφέρει τή μόνη δυνατότητα διαφυγῆς ἀπὸ τό αἰμοβόρο καὶ αἰμομικτικό πνεῦμα τῶν οἰκογενειακῶν του σχέσεων: τή σύναψη ἐνός νέου, ἐξωγαμικοῦ δεσμοῦ.

Σέ ὅλες τῆς περιπτώσεις, ὁ ἥρωας εἶναι τό μόνο μέλος τῆς

οἰκογένειας πού βγαίνει ζωντανό ἀπὸ τὸν ἀλληλοσπαραγμὸ. Ὅλοι οἱ ἄλλοι πεθαίνουν· στὰ δόντια τῆς σφρίγγλας ἢ στὰ χέρια τοῦ γιου.

Ὅσον ἀφορᾷ τῆς σφρίγγλας,⁸ ὁ Πολίτης πιστεύει ὅτι ἦταν πτηνὰ νυκτόβια καὶ ἐξανθρωπιστικὰ, ἔγιναν γραιεὺς πτερωτῆς πού ρουφούσαν τό αίμα τῶν νεογνῶν καὶ τῆς λεχώνας. Ἄλλοι λένε⁹ ὅτι οἱ σφρίγγλες ἦταν ἀπλούστατα ψυχρὲς νεκρῶν πού μπαίνουν στό δωμάτιο τῆς λεχώνας *γυμνῆ τῆ ψυχῆ* καὶ ἀπομυζοῦν τὰ γιγλόβρωτα νεογνά, τὰ λεγόμενα *γελλούδια*, ἀπογόνους τῆς τρομερῆς λάμιαις Γελλοῦς, πού ἐπιτίθενται κυρίως στὰ μωρά.

Παραθέτουμε ἐπίσης ἕνα παραμῦθι πού ἔχει ἐλάχιστατες κατὰ γραμμένες παραλλαγές στὴν Ἑλλάδα,¹⁰ ἐνῶ εἶναι μάλλον γνωστό ὡς δημοτικό τραγούδι, μέ τίτλο *Ἡ μάνα ἢ φόνισσα* (ΑΤ 720). Τό θέμα παρουσιάζει μεγάλη πικρότητα κατανομῆς σέ ἐσσερεὺς εἰδικὰ περιοχές, στή Γαλλία, στίς γερμανόφωνες χώρες, στή Φινλανδία καὶ τὴν Ἑσθονία. Πρόκειται γιὰ τή σφαγή ἐνός παιδιοῦ, τοῦ Γιαννάκη, ἀπὸ τῆ μάνα του. Ὁ γιὸς βρισκεῖ τὴ μάνα μαζί μέ τὸν ἐραστή τῆς καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θά τὰ μαρτυρήσει ὅλα στὸν πατέρα του. Ἔτσι ἡ μάνα τὸν σφάζει καὶ τὸν μαγεφρέει· τηγανίζει τό σκυλάκι του καὶ τό προσφέρει στὸν πατέρα, πού, χωρίς νά ξέρει τί κάνει, τό τρώει. Ἡ τιμωρία τῆς φόνισσας εἶναι φριχτή: ὁ πατέρας τὴν ἀλέθει στό μύλο τοῦ χωριοῦ, μαζί μέ τό ἀλεύρι, πού κοκκινίζει καὶ μαυρίζει ταυτόχρονα ἀπὸ τό αίμα τῆς. Κοκκινάδι γιὰ τῆς ἄμορφες καὶ μελάνι γιὰ τοὺς γραμματικούς γίνεται ἡ μάνα ἢ φόνισσα σύμφωνα μέ τὴν ἑλληνική παράδοση. Ἐνῶ στή Γαλλία, γιὰ παράδειγμα, τό παιδί

⁸ Ν.Γ. Πολίτη, *Παραδόσεις*, τόμ. Α', σ. 500-506, Ἀθήνα 1904. Βλέπε

⁹ τῆς "Σημειώσεις στὰ παραμύθια", σὸ Α. Ἀγγελόπουλου, *Ἑλληνικά Παραμύθια*, Α', *Οἱ Παραμυθοκοφες*, δ.π., σ. 287-292.

¹⁰ Στ. Κυριακίδης, "Παρατηρήσεις εἰς τὰς Χιαικὰς Παραδόσεις Στ' αἰῶν", *Λαογραφία*, τόμ. Η', 1921-1925, σ. 479-480.

¹¹ R.M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, Καμπριτζ 1916, σ. 436-7.